

СТУДЕНТСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 338.24:351.86

DOI: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-61-10>

Цитувати як:

Дзюрак, Ю. М., Кулиняк, І. Я., & Веселов, О. О. (2021). Напрями посилення фінансово-економічної безпеки України в умовах пандемії COVID-19. *Соціальна економіка*, 61, 101-113. doi: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-61-10>.

Cite this article:

Dziurakh, Yu., Kulyniak, I., & Veselov, O. (2021). Directions for strengthening the financial and economic security of Ukraine in the context of the COVID-19 pandemic. *Social Economics*, 61, 101-113. doi: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-61-10>.

НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19**Юрій Михайлович Дзюрак*****доктор філософії з публічного управління та адміністрування***e-mail: yurii.m.dziurakh@lpnu.ua**ORCID ID: 0000-0001-7131-7468***Ігор Ярославович Кулиняк*****кандидат економічних наук, доцент***e-mail: ihor.y.kulyniak@lpnu.ua**ORCID ID: 0000-0002-8135-4614***Олександр Олександрович Веселов*****студент***e-mail: oleksandr.veselov.mme.2020@lpnu.ua**ORCID ID: 0000-0002-1171-6026****Національний університет «Львівська політехніка»***вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна*

Фінансово-економічна система України знаходиться на етапі становлення та перетворення у відносно ефективну ринково орієнтовану модель розвитку економіки. Проте, враховуючи фінансові та соціально-економічні кризи останніх років, політичну нестабільність та військові конфлікти на Сході країни, знижується рівень фінансово-економічної безпеки України. Ще одним із чинників впливу на рівень фінансово-економічної безпеки України є поширення світової пандемії COVID-19. Актуальність проблематики підтверджує поставлену у статті мету щодо удосконалення теоретичних, науково-методологічних та прикладних положень щодо посилення фінансово-економічної безпеки України в умовах поширення світової пандемії COVID-19. Для досягнення визначеної мети авторами у дослідженні розглянуто наслідки впливу пандемії COVID-19 на світовий фінансово-економічний розвиток, зокрема проведено аналіз ключових фінансових і економічних показників у світі, що дозволило виявити волатильність фондових індексів та процентних банківських ставок. Також проаналізовано та виявлено основні негативні зміни у рівні безробіття у світі та реального ВВП під впливом пандемії COVID-19. Авторами вивчено світовий досвід у боротьбі з поширенням пандемії COVID-19 та розроблено комплекс заходів щодо підвищення фінансово-економічної безпеки України в умовах пандемії COVID-19. Першочерговим завданням є збереження економічного потенціалу, соціального капіталу та створення на їх основі передумов для подальшого економічного зростання. Оскільки у сучасних умовах пандемія COVID-19 є однією з основних проблем управління фінансово-економічною безпекою України, авторами визначено набір термінових кризових заходів, які можуть бути реалізовані у сфері політики НБУ, грошово-кредитної політики, структурної політики уряду та державної фіскальної політики щодо підтримки економічного зростання країни. Наголошено, що органам публічної влади необхідно впроваджувати інновації у фінансовий сектор. Характеризуючи перспективи посилення фінансово-економічної безпеки України в умовах пандемії COVID-19, основний акцент зосереджено на інноваційних напрямках діджиталізації економіки.

Ключові слова: пандемія COVID-19, фінансово-економічна безпека, фондовий ринок,

рівень безробіття, ВВП, грошово-кредитна політика, фіскальна політика, діджиталізація економіки.

JEL Classification: F52; G01; G32; H12.

DIRECTIONS FOR STRENGTHENING THE FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC

Yurii Dziurakh*

PhD (Public Administration)

e-mail: yurii.m.dziurakh@lpnu.ua

ORCID ID: 0000-0001-7131-7468

Ihor Kulyniak*

PhD (Economics), Associate Professor

e-mail: ihor.y.kulyniak@lpnu.ua

ORCID ID: 0000-0002-8135-4614

Oleksandr Veselov*

Student

e-mail: oleksandr.veselov.mme.2020@lpnu.ua

ORCID ID: 0000-0002-1171-6026

***Lviv Polytechnic National University**

12, Stepan Bandera Str., Lviv, 79013, Ukraine

The financial and economic system of Ukraine is at the stage of formation and transformation into a relatively effective market-oriented model of economic development. However, given the financial and socio-economic crises of recent years, political instability and military conflicts in the east of the country, the level of financial and economic security of Ukraine is declining. Another factor influencing the level of financial and economic security of Ukraine is the spread of the global pandemic COVID-19. The urgency of the issue confirms the goal set in the article to improve the theoretical, scientific, methodological, and applied provisions for strengthening the financial and economic security of Ukraine in the context of the global pandemic COVID-19. To achieve this goal, the authors of the study considered the impact of the COVID-19 pandemic on global financial and economic development, in particular, analyzed key financial and economic indicators in the world, which revealed the volatility of stock indices and interest rates. The main negative changes in the level of unemployment in the world and real GDP under the influence of the COVID-19 pandemic was also analyzed and identified. The authors studied the world experience in combating the spread of the COVID-19 pandemic and developed a set of measures to improve the financial and economic security of Ukraine in the context of the COVID-19 pandemic. The priority is to preserve economic potential, social capital and create on their basis the preconditions for further economic growth. As the COVID-19 pandemic is one of the main problems of financial and economic security management in Ukraine, the authors identify a set of urgent crisis measures that can be implemented in the field of NBU policy, monetary policy, government structural policy, and public fiscal policy to support the economic growth of the country. It is emphasized that public authorities need to implement certain measures to accelerate innovation in the financial sector. Characterizing the prospects of strengthening the financial and economic security of Ukraine in the context of the COVID-19 pandemic, the main emphasis is on innovative areas of digitalization of the economy.

Keywords: COVID-19 Pandemic, Financial and Economic Security, Stock Market, Unemployment Rate, GDP, Monetary Policy, Fiscal Policy, Digitalization of the Economy.

JEL Classification: F52; G01; G32; H12.

Вступ. Характерними рисами сучасного стану вітчизняної та світової економіки є зростаюча динамічність економічного середовища, спричинена глобалізацією та інтеграцією соціально-економічного простору. Фінансово-економічна система України знаходиться на етапі становлення та перетворення у відносно ефективну ринково орієнтовану модель розвитку економіки. Фінансово-економічна безпека України знижується через часті фінансові та соціально-економічні

кризи останніх років, політичну нестабільність та військові затяжні конфлікти на Сході країни.

Ще одним із чинників впливу на рівень фінансово-економічної безпеки України є поширення світової пандемії COVID-19. Реакція на пандемію призвела до глобальних соціальних та фінансово-економічних зривів, включаючи найбільшу глобальну рецесію з часів Великої депресії. Це призвело до перенесення або скасування подій, широкого дефіциту

поставок, що посилюється панічними покупками, порушенням функціонування сільського господарства та нестачею продовольства, а також зменшенням викидів забруднюючих речовин та парникових газів. Багато навчальних закладів було закрито частково або повністю. Дезінформація розповсюджується через соціальні мережі та засоби масової інформації. Були випадки ксенофобії та дискримінації щодо китайського народу та тих, кого сприймають як китайський народ, або вихідців із районів з високим рівнем зараження.

Пандемія коронавірусу охопила практично всю планету. Розповсюдження вірусу змусило національні економіки та підприємства оптимізувати витрати, оскільки важелі урядів на ситуацію з пандемією нещадно знищують бізнес. Незважаючи на початок періоду вакцинації в багатьох країнах світу, багато людей все ще цікавляться, як повернутись до життя, яке було до пандемії.

Поряд з такими галузями, як енергетика, технології та біотехнології, суттєвих змін під впливом поширення пандемії COVID-19 зазнав фінансовий сектор, особливо банківська справа та страхування, що є основними каналами, через які кризові явища поширюються на інші галузі економіки (Laborda & Olmo, 2021). Карантинні обмеження вплинули на діяльність суб'єктів підприємництва, особливо малого і середнього бізнесу, що призвело до зниження їхніх фінансових результатів, а в підсумку – скорочення податкових надходжень до державного бюджету. Науковець Луценко А. (2020) обґрунтував, що найбільш «вразливою» до кризових явищ, зумовлених пандемією COVID-19, є стаття надходжень від податку з доходів фізичних осіб, що, відповідно, вимагає розроблення певного алгоритму заходів щодо формування достатніх фіскальних стимулів для мінімізації негативних наслідків. Зниження дохідної частини бюджету зумовило урізання фінансування багатьох соціальних та інших програм та проєктів. Труднощі в організації бізнесу призвели до неспроможності багатьох підприємців розраховуватись за своїми кредитними зобов'язаннями, зниження фінансової стійкості та автономії, погіршення фінансового стану. Згідно статистичних даних, за січень-вересень 2020 р. частка збиткових підприємств склала 34,8 %, що на 12,1 % більше порівняно з аналогічним періодом попереднього 2019 р. (Фінансові результати до оподаткування великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності, 2021¹). Також пандемія призвела до значного скорочення рівня доходів громадян, зростання рівня безробіття,

підвищення заборгованості населення тощо. На рівні держави спостерігаємо падіння ВВП, зростання інфляції, скорочення експортно-імпорتنних операцій, зниження інвестиційних надходжень тощо.

Як бачимо, пандемія COVID-19 призвела до фінансових проблем на всіх рівнях соціально-економічного розвитку держави. У такій ситуації питання розроблення стратегічних дій по подоланню наслідків та формування превентивних заходів повинно стати першочерговим завданням держави. Уряд та відповідні державні структури повинні вживати відповідні заходи щодо подолання кризової ситуації, спричиненої пандемією COVID-19, та розробити дієвий механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки країни.

Метою дослідження є удосконалення теоретичних, науково-методологічних та прикладних положень щодо посилення фінансово-економічної безпеки України в умовах поширення світової пандемії COVID-19.

Для досягнення визначеної мети у дослідженні передбачено вирішення таких завдань:

- розгляд наслідків впливу пандемії COVID-19 на світовий фінансово-економічний розвиток;
- вивчення світового досвіду у боротьбі з поширенням COVID-19;
- розроблення цілісного комплексу заходів щодо підвищення рівня фінансово-економічної безпеки України в умовах пандемії COVID-19.

Об'єктом дослідження є процес управління фінансово-економічною безпекою країни в умовах світової пандемії COVID-19.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та практичні рекомендації щодо управління фінансово-економічною безпекою України в умовах світової пандемії COVID-19.

Огляд літератури. Питання управління фінансово-економічною безпекою країни є широко дослідженим у науковій літературі. Серед вітчизняних вчених, які внесли суттєвий вклад у розвиток теоретичних та прикладних засад щодо розроблення механізму підвищення фінансово-економічної безпеки України, варто згадати таких, як В. Вудвуд (2020), О. Петрук та Ю. Костишин (2020), Ю. Тимошенко (2014), Б. Мальований (2019), О. Гудзовата (2017), С. Онищенко (2017), Т. Токарський (2020), В. Мирончук та Ю. Панчишин (2017) та ін. Більшість праць присвячені дослідженню різноаспектних та багатовекторних соціально-економічних проблем, загроз та фінансових ризиків в Україні, їхній

¹ Фінансові результати до оподаткування великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності. 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/fin/fin_rez/fr_ed/fr_ed_u/arh_fr_edo2020_u.htm (дата звернення: 28.04.2021).

вплив та взаємозв'язок із фінансово-економічною безпекою України. Проте, із поширенням світової пандемії COVID-19, науковці активізували свої дослідження у напрямі аналізу впливу цього явища на фінансово-економічну безпеку підприємств, галузей господарства, регіонів та країн. Критичний аналіз літературних джерел дозволив виокремити такі напрями дослідження:

- дослідження впливу світової пандемії COVID-19 на фінансово-економічну безпеку країни (Шамілева & Хандій, 2020) оцінили вплив фінансово-економічної кризи та пандемії COVID-19 на національний ринок праці, науковці О. Kuzmenko, S. Leonov та M. Kashcha (2020) проаналізували фінансово-економічні чинники, які спричинили диференціацію регіонів України за рівнем вразливості до COVID-19; А. Луценко (2020) провів прогнозування ефективності фінансової політики в умовах загострення кризових явищ в економіці внаслідок пандемії COVID-19);

- проблеми розвитку складових фінансово-економічної безпеки країни та підприємств під впливом світової пандемії COVID-19 (проаналізовано вплив пандемії на фінансово-економічну діяльність та стан малих підприємств (Bartik et al., 2020; Nitka et al., 2021); науковці Г. Лещук та Н. Івасюк (2020) дослідили реалії розвитку податкової система України в умовах пандемії COVID-19; А. Супрун та О. Бессінна (2020) проаналізували вплив пандемії коронавірусу на сферу страхування);

- формування комплексу заходів щодо боротьби з наслідками впливу світової пандемії COVID-19 та заходів щодо підтримання фінансово-економічного розвитку країни (Довбенюк, 2020) проаналізував порядок надання допомоги з часткового безробіття для роботодавців та фізичних осіб – підприємців у період карантину на час пандемії коронавірусу COVID-19; дослідники J. C. Brada, P. Gajewski та A. M. Kutun (2021), використовуючи досвід відновлення після фінансової кризи 2008 року, змоделювали вплив пандемії COVID-19 на здатність країн Центральної та Східної Європи, а також інших країн із середнім рівнем доходу, відновити зайнятість, падіння якої спричинено захворюваністю на COVID-19; Я. Базиліук (2020) для підвищення економічної стійкості в період подолання наслідків коронакризи сформував пропозиції щодо оперативного впровадження правових та регуляторних змін).

У наукових дослідженнях немає однозначної відповіді про заходи, які необхідно застосовувати державними органами, які б сприяли повному захисту економіки та фінансової сфери від поширення пандемії. S.-K. Li та X. Liang (2021) наголошують на важливості заходів фіскальної підтримки уряду, а

X. Zhang, Y. Zhang та Y. Zhu (2021) акцентують увагу на інструментах монетарної політики для стимулювання споживання, зменшення безробіття та зменшення соціальної нерівності. У багатьох країнах відсутня узгоджена стратегія щодо виконання програм соціального захисту від наслідків поширення пандемії COVID-19 (Abdoul-Azize & El Gamil, 2021). Урядові програми інформування громадськості, політики карантину та заходи підтримки збереження доходів громадян значною мірою призводять до позитивної ринкової віддачі, але мають також і негативний економічний вплив (Ashraf, 2020).

Різноаспектність дослідження впливу пандемії COVID-19 підтверджує актуальність подальших досліджень та необхідність комплексного підходу до формування заходів посилення фінансово-економічної безпеки України в умовах поширення пандемії COVID-19, зокрема, з врахуванням світового досвіду. Подальше дослідження даної проблематики є актуальним з позиції того, що багато фінансово-економічних результатів, які формуються під впливом коронавірусу, мають «відкладений ефект», що означає настання впливу через певний період часу. Саме тому необхідним є подальше накопичення теоретичних та практичних положень з метою передбачення та прогнозування ймовірності настання загроз та ризиків, а також розроблення системи заходів раннього реагування на можливі майбутні негативні фінансово-економічні наслідки.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, які дозволили комплексно підійти до вирішення поставленої мети та завдань, зокрема: системно-структурний підхід (для теоретичного узагальнення результатів наукового дослідження та формування висновків), методи аналізу, синтезу та порівняння (для розгляду наслідків впливу пандемії COVID-19 на світовий фінансово-економічний розвиток), системний та абстрактно-логічний підхід (для розроблення комплексу заходів щодо підвищення фінансово-економічної безпеки України в умовах пандемії COVID-19), графічний метод (для наочного представлення матеріалу та схематичності зображення теоретичних та практичних результатів дослідження).

Інформаційну базу роботи складають наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених щодо управління фінансово-економічною безпекою країни, офіційні звіти та аналітичні публікації міністерств та відомств, статистичні матеріали, законодавчі й нормативно-правові акти, результати власних наукових досліджень авторів.

Основні результати.

1.1. Наслідки впливу пандемії COVID-

19 на світовий фінансово-економічний розвиток

Пандемія COVID-19, також відома як пандемія коронавірусу, є триваючою пандемією коронавірусної хвороби 2019 (COVID-19), спричиненою важким гострим респіраторним синдромом коронавірусу 2 (SARS-CoV-2). Вперше це було виявлено в грудні 2019 року в Ухані, адміністративному центрі провінції Китаю. Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила надзвичайну ситуацію в галузі охорони здоров'я в січні 2020 року, а пандемію – у березні 2020 року.

Для подальшого аналізу впливу пандемії на світову економіку необхідно провести аналіз ключових фінансових і економічних показників у світі. Пандемія зрушила фондові ринки, які можуть вплинути на величину доходів громадян, або індивідуальних ощадних рахунків. Такі промислові індекси, як «FTSE», «Dow Jones Industrial Average» і «Nikkei» зафіксували стрімкі падіння курсу цінних паперів, в момент різкого зростання захворюваності на COVID-19 за межами Китаю. Ці фондові ринки відновились лише після оголошення успішного завершення тестування першої вакцини в листопаді, але FTSE все ще знаходиться на негативній території. FTSE впав на 14,3% у 2020 році, що є найгіршим показником з 2008 року (рис. 1).

У відповідь на економічний спад цент-

стимулювання економіки. У результаті цього деякі ринки відновилися в січні 2021 року. Однією з проблем для суспільства є ймовірність подальших блокувань і затримок програм вакцинації, що може спричинити більшу волатильність ринку цінних паперів.

Для пояснення негативних змін на світових фінансових ринках, які проявляються у масових збитках від поширення пандемії COVID-19, науковці М. А. R. Estrada, E. Koutronas та М. Lee (2021) вводять концепцію стагпресії – нового економічного явища. Науковці моделюють вплив COVID-19 на діяльність десяти фондових ринків, включаючи S&P 500, TWSE, Шанхайську фондову біржу, Nikkei 225, DAX, Hang Seng, KRX, SGX та Малайзію-FTSE.

Іншою проблемою, з якою суспільству необхідно впоратись є зменшення робочих місць внаслідок «згорання» економік держав. У період пандемії багато людей втратили роботу, спостерігалось скорочення їх доходів (рис. 2).

За даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), у США частка безробітних склала 8,9%, що свідчить про закінчення десятиліття постійного росту робочих місць.

Мільйони робітників були залучені до програм збереження робочих місць, що підтримуються державою, оскільки такі частини економіки, як туризм, майже зупинились.

Рис 1. Вплив пандемії на світові фондові ринки

Fig. 1. The impact of the pandemic on global stock markets

Джерело: Jones et al., 2021¹.

ральні банки країн ЄС та Великобританії знизили процентні ставки.

Теоретично це повинно здешевити запозичення та заохотити витрати для

У багатьох країнах кількість нових робочих місць все ще залишається дуже низькою, що призупиняє відновлення економіки цих країн.

¹ Jones L., Palumbo D., Brown D. Coronavirus: How the pandemic has changed the world economy. 24 January, 2021. URL: <https://www.bbc.com/news/business-51706225> (дата звернення: 28.04.2021).

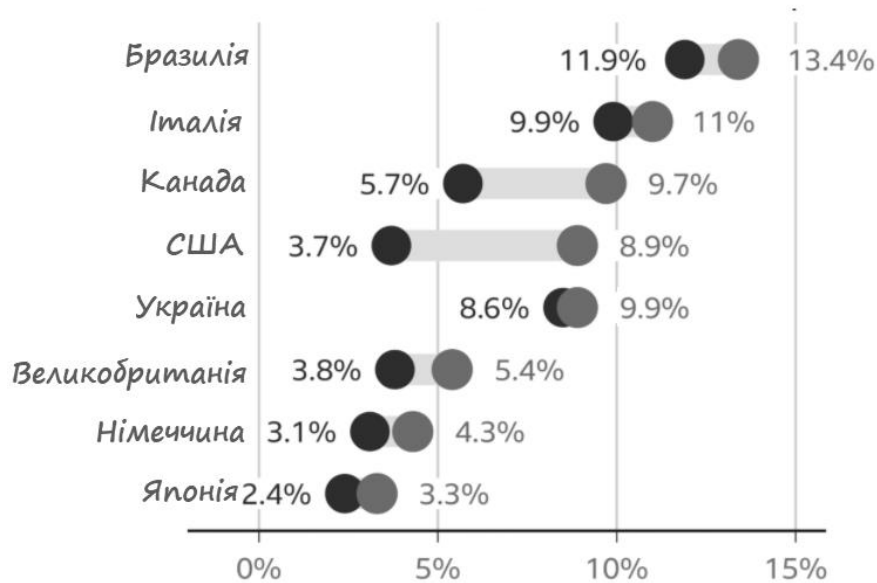

Рис. 2. Порівняння рівня безробіття у світі у 2019 році (чорний колір) відповідно до 2020 року (сірий колір)

Fig. 2. Comparison of world unemployment in 2019 (black) according to 2020 (grey)
Джерело: Jones et al., 2021¹.

Ніхто не міг оцінити критичність наслідків пандемії на початку цієї історії. Серед основних різких негативних змін можна відмітити наступне:

- реальний ВВП США скоротився із сезонно скоригованою річною ставкою у 4,8% у першому кварталі 2020 року, що є найгіршим результатом з останнього кварталу 2008 року. Це цифри, яких не бачили з часів Великої депресії минулого століття. Понад 20 мільйонів американських робітників втратили роботу в квітні 2020 року, а рівень безробіття досяг 14,7%;

- у першому кварталі 2020 р. ВВП ЄС скоротився на 11,7%, оскільки блокаду було введено приблизно в середині березня, відповідно активність почала працювати приблизно на третину нижче норми;

реальний ВВП Японії зменшився більш ніж на 8,3% у другому кварталі 2020 року. Щоденне збільшення кількості інфекцій змусило уряд продовжити надзвичайний стан ще на місяць після 6 травня (U.S. Economy at a Glance, 2021²).

У національному масштабі варто зауважити нерішучість щодо споживання послуг, навіть коли карантин було скасовано. Глибина та тяжкість кризи були висвітлені у прогнозах МВФ «Світові економічні прогнози», опублікованих у середині квітня. МВФ очікував, що глобальний ВВП на душу населення зменшиться на 4,2% у 2020 році порівняно зі

зниженням на 1,6% у 2009 році під час світової фінансової кризи. Переважна більшість (90%) усіх країн готові демонструвати негативне зростання ВВП у 2020 році. Очікується, що відновлення в 2021 році буде недостатнім для компенсації триваючого падіння ВВП. ВВП на душу населення в країнах з розвинутою економікою на кінець 2021 р., ймовірно, все ще буде нижчим, ніж у грудні 2019 р. (рис. 3).

Як видно з рис. 3, у другому кварталі 2020 року відбулось значне падіння рівня ВВП на душу населення, та паралельно ріст відсотка країн з негативною динамікою зміни ВВП на душу населення. Ці показники є наслідком стрімкого поширення коронавірусної хвороби та початку реалізації карантинних важелів, що пришвидшило негативну динаміку.

Пандемія непропорційно шкодить мільйонам працівників із нижчою заробітною платою у сферах послуг, яким часто бракує охорони праці та працюють у безпосередній фізичній близькості від інших. За відсутності належної підтримки доходів багато людей потраплять у бідність навіть у більшості розвинутих економік, погіршуючи і без того високий рівень нерівності доходів. Наприклад, у постраждалих Італії та Іспанії, приблизно 27% та 40% населення відповідно не мають достатньо заощаджень, щоб дозволити собі не працювати більше трьох місяців.

¹ Jones L., Palumbo D., Brown D. Coronavirus: How the pandemic has changed the world economy. 24 January, 2021. URL: <https://www.bbc.com/news/business-51706225> (дата звернення: 28.04.2021).

² U.S. Economy at a Glance. 2021. URL: <https://www.bea.gov/index.php/news/glance> (дата звернення: 28.04.2021).

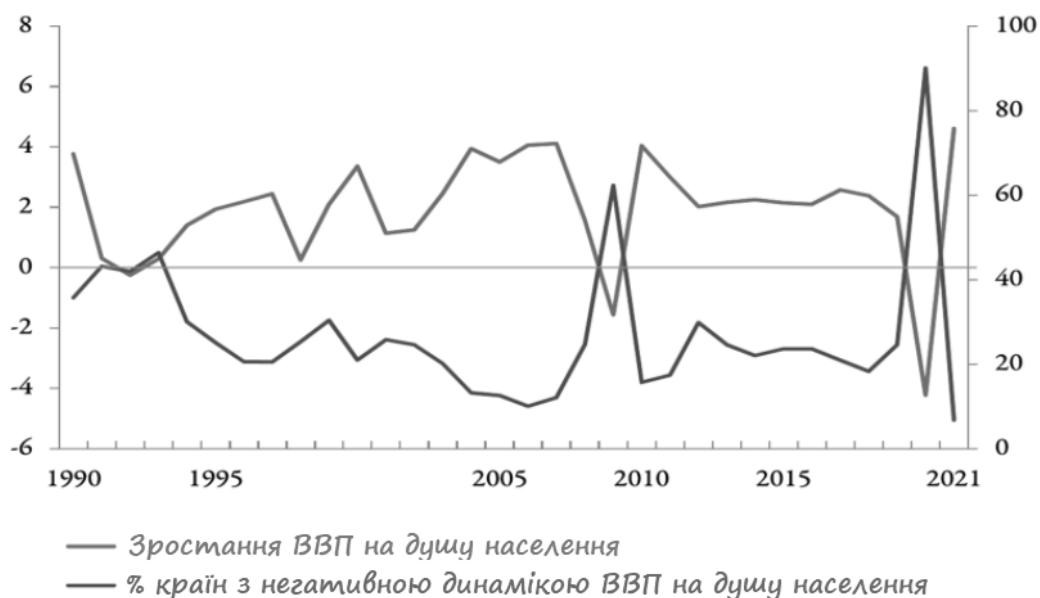

Рис. 3. Динаміка світового ВВП на душу населення

Fig. 3. Dynamics of world GDP per capita

Джерело: World economic outlook, 2020¹

1.2. Світовий досвід боротьби з поширення пандемії COVID-19

Країни світу використовують дві стратегії боротьби з поширенням вірусу COVID-19 (Комплексний пакет загальнодержавних антикризових заходів подолання наслідків пандемії та створення передумов до сталого соціально-економічного зростання, 2020²):

1. Стратегія жорстких обмежень (більшість країн світу). Передбачає закриття або перехід на віддалену роботу всіх підприємств, які не мають вирішального значення для існування, самоізоляції та обмеження руху населення. Зараз ця стратегія вважається більш ефективною.

2. Стратегія м'яких обмежень (Нідерланди, Швеція, Південна Корея, Білорусь та ін.). Передбачає соціальне дистанціювання, заборону масових заходів та запровадження протиепідемічних заходів у працюючих компаніях. Країни ЄС виявили негативний вплив на економіку в цілому та на малі і середні підприємства. Міжнародні організації розробили рекомендації щодо подолання цих негативних наслідків та поступового відновлення світової економіки після пандемії. Найважливішим заходом економічної підтримки є запровадження цільової податкової підтримки для домогосподарств та підприємств.

У процесі боротьби з пандемією уряди країн Європейського союзу виділили основні інструменти для зменшення негативного

впливу пандемії на вітчизняну та світову економіку (рис. 4).

Більшість держав-членів ЄС пропонують відстрочку сплати податків для всіх компаній, хоча деякі програми спеціально націлені на малі та середні підприємства (МСП), або самозайнятих. У той же час деякі системи спрямовані на відстрочку сплати податків для компаній, інші – дозволяють попередні виплати відшкодування податків з попереднього року.

Двадцять чотири держави-члени ЄС вже запровадили або оголосили про нові гарантійні схеми, які дозволяють компаніям, які перебувають у фінансових труднощах, надалі мати доступ до фінансування. Деякі з цих заходів спрямовані безпосередньо на МСП (наприклад, Данія, Австрія), тоді як інші можуть бути використані будь-якою компанією, яка постраждала від кризи. У деяких країнах, де уряд гарантує лише певний відсоток позики, асоціації малого та середнього бізнесу висловлюють занепокоєння тим, що банки, які не мають ризику, не будуть надавати кредити МСП, незважаючи на державні гарантії.

Важливим є субсидування заробітної плати робітників, які працюють менше годин, поки що це регулює щонайменше 21 країна світу, і це один з найпопулярніших видів діяльності серед підтримки МСП. У більшості країн, де це можливо, компанії цим вже користуються.

¹ World economic outlook. Chapter 1. The great lockdown. April 2020. International monetary fund.

² Комплексний пакет загальнодержавних антикризових заходів подолання наслідків пандемії та створення передумов до сталого соціально-економічного зростання. Харків, 2020. URL: https://ndc-ipr.org/media/posts/presentations/COVID_Антикризові_заходи_Id1cWOb.pdf (дата звернення: 28.04.2021).

Рис. 4. Інструменти захисту економіки від впливу пандемії
Fig. 4. Tools to protect the economy from the effects of a pandemic

Створення нових систем кредитування або ведення переговорів з банками щодо нових позик, більшість з яких спрямовані на забезпечення грошових потоків для МСП. Однак відповідь МСП показує, що позики, які підлягають поверненню, можуть бути складним вибором, особливо для найменших підприємств, оскільки в даний час вони не можуть прогнозувати свої доходи на решту року.

Додатковим необхідним заходом є відстрочка позик, оголошена щонайменше 15 країнами. Деякі акцентують увагу на тому, щоб відкласти погашення існуючих позик, а інші видають нові позики з м'якими умовами погашення.

Прямі гранти пропонують щонайменше 13 держав-членів ЄС. Часто сума залежить від розміру компанії (кількості працівників). Зазвичай вони охоплюють період у 1-3 місяці.

1.3. Заходи підвищення фінансово-економічної безпеки України в умовах пандемії COVID-19

У сучасних умовах пандемія COVID-19 є однією з основних проблем управління фінансово-економічною безпекою України. Внаслідок чого були проведені наступні заходи фінансово-монетарних регуляцій (Національний банк запроваджує довгострокове рефінансування для підтримки кредитування та ліквідності банків, 2020¹; Вінокуров, 2020²; У Раді зареєстрували законопроект про зміни до бюджету-2020, 2020³):

– протягом середини-кінця березня НБУ щодня продавав іноземну валюту, намагаючись підтримати українську гривню

(гривню) щодо долара США. НБУ заявив, що не буде вводити жодних обмежень на валютному ринку України, і буде продовжувати пом'якшувати надмірні коливання шляхом продажу своїх валютних резервів;

– НБУ запровадив механізм довгострокового рефінансування для банків терміном до 5 років, на додаток до стандартних інструментів короткострокового рефінансування. Цей крок буде підтримувати банківське кредитування в гривнях, посилюючи вплив інших заходів НБУ, таких як зниження ключової процентної ставки до 6% у червні;

– 23 березня НБУ проголосив, що дозволить українцям відкласти виплату іпотеки до скасування карантинних обмежень. НБУ також розпочав інші ініціативи з підтримки банків під час кризи, включаючи відкладання стрес-тестування та запровадження капітальних буферів та скасування виїзних перевірок. Перегляд термінів подання річної фінансової звітності для банків було відкладено, як і огляд бізнес-моделей банків;

– 29 березня Кабінет Міністрів подав проект закону про внесення змін до державного бюджету для перенаправлення коштів з неперіоритетних державних програм на протидію розповсюдженню COVID-19. 13 квітня Парламент прийняв зміни до бюджету 2020 року, виділивши 64,7 млрд грн (2,4 млрд дол. США) для фонду для протидії COVID-19. Змінений бюджет передбачав додаткові 15,8 млрд грн (600 млн дол. США) для Національної служби охорони здоров'я, яка закуповує ліки для інфікованих COVID-19;

– 13 липня Президент В. Зеленський

¹ Національний банк запроваджує довгострокове рефінансування для підтримки кредитування та ліквідності банків. 2020. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zaprovadjuje-dovgostrokove-refinansuvannya-dlya-pidtrimki-kredituvannya-ta-likvidnosti-bankiv> (дата звернення: 28.04.2021).

² Вінокуров Я. Українцям дозволили не платити за іпотеку на час карантину. 2020. URL: <https://hromadske.ua/posts/ukrayincyam-dozvolili-ne-platiti-za-ipoteku-na-chas-karantinu> (дата звернення: 28.04.2021).

³ У Раді зареєстрували законопроект про зміни до бюджету-2020. 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2907586-u-radi-zareestruvali-zakonoproekt-pro-zmini-do-budzetu2020.html> (дата звернення: 28.04.2021).

подав законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України про державну підтримку культури, туризму та творчих галузей» як полегшення обмежувальних заходів до COVID-19.

Виявлені вузькі місця та деструктивні явища вимагають негайних дій Кабінету Міністрів України та НБУ як щодо запровадження стимулюючих заходів макроекономічної політики, так і тимчасових обмежувальних заходів для блокування дестабілізуючих факторів. Враховуючи теоретичні підходи до антикризового управління, було визначено зони вразливості української економіки та канали впливу зовнішніх негативних чинників, а також визначено набір додаткових термінових кризових заходів, які можуть бути реалізовані урядом та НБУ. Серед них можна виділити наступні:

У сфері політики НБУ щодо підтримки економічного зростання:

- запровадження цільового довгострокового рефінансування банків (на пільгових у порівнянні зі стандартними умовами) для кредитування інвестиційних проєктів, малих та середніх підприємств, а також для розширення переліку активів, які можуть бути використані як забезпечення за такими позиками рефінансування;

- рефінансування позик під заставу банківського портфеля іпотечних кредитів за зниженою процентною ставкою;

- використання гарантійного інструменту НБУ та гарантії банківських позик для підтримки стратегічно важливих державних підприємств та державних інвестиційних (інфраструктурних) проєктів;

- зменшення обов'язкового резерву банків для валютних коштів для залучення та роздрібного їх продажу в банківській системі України.

У сфері грошово-кредитної політики:

- перегляд середньострокової цільової інфляції та встановлення її на рівні, який враховує потрясіння, пов'язані з епідемією коронавірусу, вплив факторів, що перешкоджають повноцінному функціонуванню механізму грошово-кредитної трансмісії (слаборозвинені фінансові ринки, товарні ринки, ринки праці тощо), та розгляд емпіричного досвіду ринків, що розвиваються, які оговтались від структурних потрясінь;

- внесення змін до процедури здійснення валютних інтервенцій НБУ, зокрема щодо встановлення гнучких динамічних меж допустимої волатильності валютного курсу;

- використання внутрішніми державними облігаціями НБУ (ОВДП) як грошового інструменту для регулювання ліквідності банків;

- обов'язковий продаж валютної виручки експортерів та зменшення строків її повернення;

- встановлення лімітів на щоденні покупки іноземної валюти банками;

- посилений контроль за закупівлями клієнтів в іноземній валюті за контрактом;

- жорсткий контроль за використанням рефінансування банками з метою запобігання його спрямованості (непрямій чи непрямій) на купівлю іноземної валюти на міжбанківському ринку;

- вжиття тимчасових заходів валютного регулювання, передбачених чинним законодавством.

У сфері структурної політики уряду:

- ключовою метою структурних антикризових заходів є збереження економічної спроможності країни та забезпечення державної підтримки фінансування інвестиційних проєктів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності економіки та розширення її внутрішнього ринку, зокрема:

- створення Стабілізаційного фонду (з державним та приватним капіталом), кошти якого будуть використані для: надання позик для погашення, рефінансування та/або обслуговування позик підприємствам, які понесли збитки в результаті епідемії коронавірусу;

- широке використання інструментів державної гарантії для цільового промислового розвитку, інноваційних та інфраструктурних проєктів;

- посилений контроль за діяльністю наглядових рад державних банків у реалізації відповідних стратегій розвитку відповідних банків з метою спрямування їх кредитних ресурсів на підтримку пріоритетних економічних напрямків відповідно до спеціалізації цих банків.

У сфері державної фінансової політики:

- фінансове стимулювання економіки, підтримка сукупного попиту, регулювання бюджетного дефіциту, розробка альтернативних сценаріїв бюджетного дефіциту та управління державним боргом залежно від глибини рецесії в економіці;

- перегляд структури видатків Державний бюджет на 2021 рік, надаючи перевагу функціям та програмам, що мають високий мультиплікативний ефект та спрямовані на розвиток економіки потенціал і соціальний капітал.

Бажаними напрямками для оптимізації бюджету 2021 році є:

- 1) збільшення видатків на охорону здоров'я;

- 2) скорочення витрат на судову систему, функції державного управління, фінансування галузей з мінімальним соціальним або мультиплікативним ефектом;

- 3) збільшення капітальних витрат та посилення їхньої спрямованості (зокрема, на інфраструктуру);

4) збільшення витрат на соціальний захист населення та підтримку бідних;

5) запровадження заходів стимулювання оподаткування: заміна податку на прибуток підприємств розподілим податком на прибуток для стимулювання внутрішніх інвестицій; податкові пільги для підприємств, які особливо зазнають впливу карантинних заходів.

Характеризуючи перспективи посилення фінансово-економічної безпеки України в умовах пандемії COVID-19, основний акцент має бути зосереджений на інноваційних напрямках діджиталізації економіки. Важливість цифрових інновацій у різних секторах економіки підтверджується обраними пріоритетами в зв'язку з особливістю впливу пандемії на формування систем комунікацій та її невизначений характер. Розвиток організації залежить від рівня використання Інтернету та комунікаційних технологій, таких як соціальні мережі та інші онлайн-комунікаційні платформи, у повсякденній діяльності, оскільки це допомагає встановити довіру та побудувати зв'язки з працівниками, зацікавленими сторонами та клієнтами під час кризи (Obrenovic, 2020). Враховуючи особливості сучасного стану економіки України, відмітимо, що цифровізація відбувається вже досить давно. Проте пандемія виявила вузькі місця у процесах цифрової економіки та формування суспільства та дозволила визначити пріоритетні напрями досліджень та практичних дій з метою швидкої адаптації до нових умов (Kniazieva, 2021).

Фахівці компанії International Data Corporation (IDC) дійшли висновку, що спалах коронавірусу в Китаї може позитивно вплинути на розвиток ІКТ-сектору, відкривши нові можливості для розробки цифрових платформ та рішень для великих даних. У результаті загрози розповсюдження коронавірусу додатковий поштовх для розвитку телекомунікаційного сектору економіки нашої країни дав перехід учнів шкільного та студентського віку на дистанційне навчання, починаючи з середини березня 2020 року, а також перехід на роботу з дому, коли це можливо (Leventsov et al., 2020).

Важливо відмітити, що органам публічної влади необхідно впровадити певні заходи з впровадження інновацій у фінансовий сектор. При цьому в умовах пандемії COVID-19 розвиток фінансових важелів керування фінансово-економічною безпекою обумовлюється такими ознаками:

- в сучасних кризових умовах пріоритетним напрямком розвитку регулювання фінансового ринку в Україні є забезпечення ефективного і безперебійного функціонування платіжної системи;

- платіжна система розглядається в

якості одного з ключових механізмів реалізації грошово-кредитної і бюджетної політики в Україні;

- розвиток національної платіжної системи в сучасних умовах є важливим, оскільки сприяє підвищенню ефективності проведених розрахунків в економіці і зниження сукупних їм ризиків;

- розвиток ринку платіжних послуг в умовах загострення геополітичних чинників стає життєво необхідним фактором, що дозволяє інтегрувати економіку України у світовий фінансовий простір.

Однак, перехід до цифрової економіки як в публічному управлінні, так і у секторі фінансових послуг, поряд з рядом переваг, також містить суттєві ризики, зокрема, кіберризики; ризики інтеграції різних систем електронних платежів; ризики цифрових розривів через нерівність у доступі до інформаційних комп'ютерних технологій; ризик посилення тінізації економіки внаслідок використання небанківських електронних систем платежу та ін.

Висновки. Пандемія коронавірусу охопила практично всю планету. Розповсюдження вірусу змусило національні економіки та підприємства оптимізувати витрати, оскільки важелі урядів на ситуацію з пандемією нещадно знищують бізнес. Незважаючи на початок періоду вакцинації в багатьох країнах світу, багато людей все ще цікавляться, як нам повернутись до життя, яке було до пандемії.

Роль держави повинна балансувати в оптимальній точці між загальною домінуючою роллю та її повним виведенням з процесу економічного прогресу. Водночас соціальний добробут досягається виключно завдяки механізмам ринкової системи, ефективним розподілом ресурсів, вирішенням соціальних та екологічних проблем, розвитком фінансово-економічної безпеки тощо. Пошук та досягнення ефекту синергії, а також активна участь усіх суб'єктів у соціально-економічній системі, є передумовою ефективної соціалізації економічних процесів. Зовнішньоторговельний оборот країни, прямі іноземні інвестиції та тривалість життя є факторами, які найбільше впливають на рівень добробуту. Ці напрямки повинні стати ключовими факторами формування державних систем моніторингу та контролю соціально-економічного розвитку.

Ситуація в українській економіці вимагає енергійних дій як з точки зору підтримки сукупного попиту та пропозиції за допомогою регулювання грошово-кредитної та фіскальної політики, так і готовності вжити жорстких обмежувальних заходів для протидії спекулятивним чинникам або критичного погір-

шення фінансової стійкості окремих секторів. Першочерговим завданням є збереження економічного потенціалу, соціального капіталу та створення на їх основі передумов для подальшого стабільного економічного зростання.

В ході дослідження було обґрунтовано основні напрямки посилення фінансово-економічної безпеки України в умовах пандемії COVID-19. З цією метою було розглянуто основні пріоритети здійснення державної економічної політики у 2021 році.

Також обґрунтовано важливість реалізації стратегічних пріоритетів цифрового розвитку фінансово-економічної безпеки України в умовах пандемії COVID-19. Заходи публічного управління мають акцентуватися на впровадженні механізмів сприяння з впровадження інновацій у різні сектори економіки, зокрема у фінансовий сектор. При цьому варто враховувати ряд ризиків, які несе масова діджиталізація економічних процесів.

Література

1. Laborda R., Olmo J. Volatility spillover between economic sectors in financial crisis prediction: Evidence spanning the great financial crisis and covid-19 pandemic. *Research in International Business and Finance*. 2021. No. 57. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2021.101402>.
2. Луценко А. С. Прогнозування Ефективності фінансової політики в умовах загострення кризових явищ в економіці внаслідок пандемії COVID-19. *Економіка і управління*. 2020. № 2. С. 99–112. DOI: <https://doi.org/10.36919/2312-7812.2.2020.91>.
3. Вудвуд В. В. Сутність та роль фінансової безпеки держави в сучасних умовах функціонування. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2020. Вип. 1-2. С. 30–40.
4. Петрук О. М., Костишин Ю. С. Ідентифікація та оцінка загроз системі фінансової безпеки держави у сфері митного контролю. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2020. Вип. 2. С. 40–51. DOI: [https://doi.org/10.26642/rbo-2020-2\(46\)-40-51](https://doi.org/10.26642/rbo-2020-2(46)-40-51).
5. Тимошенко Ю. О. Фінансові ризики та індикатори стану фінансової безпеки України. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2014. № 7. С. 293–303.
6. Мальований Б. Ю. Концептуальні положення фінансової безпеки регіонів в умовах децентралізації. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2019. № 1. С. 421–432. DOI: <https://doi.org/10.31359/2312-3427-2019-1-421>.
7. Гудзовата О. О. Характеристика розвитку грошового обігу в Україні як передумова фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 12(1). С. 87–91.
8. Онищенко С. В. Фінансова глобалізація як чинник впливу на бюджетну безпеку держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 12(2). С. 50–55.
9. Токарський Т. Б. Взаємозв'язок соціальних загроз й економічної та фінансової безпеки держави. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 5. С. 272–281. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2020-286-5-49>.
10. Мирончук В. М., Паночішин Ю. М. Оцінка рівня фінансової безпеки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 13(2). С. 31–34.
11. Шамілева А. А., Хандій О. О. Оцінка впливу фінансово-економічної кризи та пандемії COVID-19 на національний ринок праці. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3. С. 177–182. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3\(61\)-177-182](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3(61)-177-182).
12. Kuzmenko O., Leonov S., Kashcha M. Financial, economic, environmental and social determinants for Ukrainian regions differentiation by the vulnerability level to COVID-19. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. № 3. С. 270–282.
13. Bartik A. W., Bertrand M., Cullen Z., Glaeser E. L., Luca M., Stanton C. The impact of COVID-19 on small business outcomes and expectations. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 2020. No. 117(30). P. 17656–17666. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2006991117>.
14. Hitka M., Štarchoň P., Čaha Z., Lorincová S., Sedliačiková M. The global health pandemic and its impact on the motivation of employees in micro and small enterprises: A case study in the Slovak Republic. *Economic Research-Ekonomska Istrazivanja*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1902365>.
15. Лещук Г. В., Івасюк Н. Б. Податкова система України в умовах пандемії COVID-19: сучасні реалії та прогнози. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. Вип. 33(1). С. 87–92. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-33-16>.
16. Супрун А. А., Бессінна О. С. Діяльність страхової галузі в умовах пандемії COVID-19: проблеми і можливості. *Економічний простір*. 2020. № 161. С. 124–129. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/161-23>.
17. Довбенюк Д. А. Надання допомоги з часткового безробіття у період карантину на час пандемії коронавірусу COVID-19 як дієвий інструмент регулювання ринку праці регіонів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2020. Вип. 46. С. 65–75. DOI: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-46-8>.
18. Brada J. C., Gajewski P., Kutan A. M. Economic resiliency and recovery, lessons from the financial

crisis for the COVID-19 pandemic: A regional perspective from central and eastern Europe. *International Review of Financial Analysis*. 2021. No. 74. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2021.101658>.

19. Базиліюк Я. Б. Економічна безпека України в умовах протидії COVID-19. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 54. С. 34–38. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.54-5>.

20. Li S.-K., Liang X. Determinants of the fiscal support of governments in response to the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Public Health*. 2021. No. 8. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.637557>.

21. Zhang X., Zhang Y., Zhu Y. Covid-19 pandemic, sustainability of macroeconomy, and choice of monetary policy targets: A nk-dsge analysis based on China. *Sustainability (Switzerland)*. 2021. Vol. 13(6). DOI: <https://doi.org/10.3390/su13063362>.

22. Abdoul-Azize H. T., El Gamil R. Social protection as a key tool in crisis management: Learnt lessons from the COVID-19 pandemic. *Global Social Welfare*. 2021. Vol. 8(1). P. 107–116. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40609-020-00190-4>.

23. Ashraf B. N. Economic impact of government interventions during the COVID-19 pandemic: International evidence from financial markets. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*. 2020. No. 27. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbef.2020.100371>.

24. Estrada M. A. R., Koutronas E., Lee M. Staggression: The economic and financial impact of the covid-19 pandemic. *Contemporary Economics*. 2021. Vol. 15(1). P. 19–33. DOI: <https://doi.org/10.5709/ce.1897-9254.433>.

25. Obrenovic B., Du J., Godinic D., Tsoy D., Khan M. A. S., Jakhongirov I. Sustaining enterprise operations and productivity during the COVID-19 pandemic: "enterprise effectiveness and sustainability model". *Sustainability (Switzerland)*. 2020. Vol. 12(15). DOI: <https://doi.org/10.3390/su12155981>.

26. Kniazieva O. Digital Development of economy and society under influence of COVID-19. *Science and Innovation*. 2021. Vol. 17(1). P. 42–53. DOI: <https://doi.org/10.15407/scine17.01.042>.

27. Leventsov V., Gluhov V., Leventcov A. Investment attractiveness of the telecommunications economic sector during the coronavirus pandemic. In: Galinina O., Andreev S., Balandin S., Koucheryavy Y. (eds). Internet of Things, Smart Spaces, and Next Generation Networks and Systems. NEW2AN 2020, ruSMART 2020. *Lecture Notes in Computer Science*. 2020. Vol. 12526. P. 585–596. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-65729-1_24.

References

1. Laborda, R., & Olmo, J. (2021). Volatility spillover between economic sectors in financial crisis prediction: Evidence spanning the great financial crisis and covid-19 pandemic. *Research in International Business and Finance*, 57. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2021.101402>.

2. Lutsenko, A. S. (2002). Forecasting the effectiveness of financial policy in the context of exacerbation of the crisis in the economy due to the pandemic COVID-19. *Economics and management*, 2, 99-112. doi: <https://doi.org/10.36919/2312-7812.2.2020.91>. (in Ukrainian)

3. Vudvud, V. V. (2020). The essence and role of financial security of the state in modern conditions. *Bulletin of the Chernivtsi Trade and Economic Institute. Economic sciences*, 1-2, 30-40. (in Ukrainian)

4. Petruk, O. M., & Kostyshyn, Yu. S. (2020). Identification and assessment of threats to the financial security of the state in the field of customs control. *Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis*, 2, 40-51. doi: [https://doi.org/10.26642/pbo-2020-2\(46\)-40-51](https://doi.org/10.26642/pbo-2020-2(46)-40-51). (in Ukrainian)

5. Tymoshenko, Yu. O. (2014). Financial risks and indicators of financial security of Ukraine. *Bulletin of KhNAU. Series: Economic Sciences*, 7, 293-303. (in Ukrainian)

6. Malovanyi, B. Yu. (2019). Conceptual provisions of financial security of regions in the conditions of decentralization. *Bulletin of KhNAU. Series: Economic Sciences*, 1, 421-432. doi: <https://doi.org/10.31359/2312-3427-2019-1-421>. (in Ukrainian)

7. Hudzovata, O. O. (2017). Characteristics of the development of money circulation in Ukraine as a prerequisite for financial security of the state. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 12(1), 87-91. (in Ukrainian)

8. Onyshchenko, S. V. (2017). Financial globalization as a factor influencing the budget security of the state. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 12(2), 50-55. (in Ukrainian)

9. Tokarskyi, T. B. (2020). The relationship of social threats and economic and financial security of the state. *Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic sciences*, 5, 272-281. doi: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2020-286-5-49>. (in Ukrainian)

10. Myronchuk, V. M., & Panochyshyn, Yu. M. (2017). Assessment of the level of financial security in Ukraine. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 13(2), 31-34. (in Ukrainian)

11. Shamileva, L. L., & Khandii, O. O. (2020). Assessment of the impact of the financial and economic crisis and the COVID-19 pandemic on the national labor market. *Economic Bulletin of Donbass*, 3, 177–182. doi: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3\(61\)-177-182](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3(61)-177-182). (in Ukrainian)

12. Kuzmenko, O., Lieonov, S., & Kashcha, M. (2020). Financial, economic, environmental and social determinants for Ukrainian regions differentiation by the vulnerability level to COVID-19. *Financial and credit activities: problems of theory and practice*, 3, 270-282.

13. Bartik, A. W., Bertrand, M., Cullen, Z., Glaeser, E. L., Luca, M., & Stanton, C. (2020). The impact of COVID-19 on small business outcomes and expectations. *Proceedings of the National Academy of Sciences of*

the United States of America, 117(30), 17656-17666. doi: <https://doi.org/10.1073/pnas.2006991117>.

14. Hitka, M., Štarchoň, P., Čaha, Z., Lorincová, S., & Sedliačiková, M. (2021). The global health pandemic and its impact on the motivation of employees in micro and small enterprises: A case study in the Slovak Republic. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*. doi: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1902365>.

15. Leshchuk, H. V., & Ivasiuk, N. B. (2020). The tax system of Ukraine in a pandemic COVID-19: current realities and forecasts. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 33(1), 87-92. doi: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-33-16>. (in Ukrainian)

16. Suprun, A. A., & Bessinna, O. S. (2020). Activities of the insurance industry in a pandemic COVID-19: problems and opportunities. *Economic space*, 161, 124-129. doi: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/161-23>. (in Ukrainian)

17. Dovbeniuk, D. A. (2020). Provision of partial unemployment assistance during the quarantine period during the COVID-19 coronavirus pandemic as an effective tool for regulating the labor market of the regions. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Economics and Management*, 46, 65-75. doi: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-46-8>. (in Ukrainian)

18. Brada, J. C., Gajewski, P., & Kutun, A. M. (2021). Economic resiliency and recovery, lessons from the financial crisis for the COVID-19 pandemic: A regional perspective from central and eastern Europe. *International Review of Financial Analysis*, 74. doi: <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2021.101658>.

19. Bazyliuk, Ya. B. (2020). Economic security of Ukraine in the face of COVID-19. *Black Sea Economic Studies*, 54, 34-38. doi: <https://doi.org/10.32843/bses.54-5>. (in Ukrainian)

20. Li, S.-K., & Liang, X. (2021). Determinants of the fiscal support of governments in response to the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Public Health*, 8. doi: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.637557>.

21. Zhang, X., Zhang, Y., & Zhu, Y. (2021). Covid-19 pandemic, sustainability of macroeconomy, and choice of monetary policy targets: A nk-dsge analysis based on China. *Sustainability (Switzerland)*, 13(6). doi: <https://doi.org/10.3390/su13063362>.

22. Abdoul-Azize, H. T., & El Gamil, R. (2021). Social protection as a key tool in crisis management: Learnt lessons from the COVID-19 pandemic. *Global Social Welfare*, 8(1), 107-116. doi: <https://doi.org/10.1007/s40609-020-00190-4>.

23. Ashraf, B. N. (2020). Economic impact of government interventions during the COVID-19 pandemic: International evidence from financial markets. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 27. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jbef.2020.100371>.

24. Estrada, M. A. R., Koutronas, E., & Lee, M. (2021). Staggression: The economic and financial impact of the covid-19 pandemic. *Contemporary Economics*, 15(1), 19-33. doi: <https://doi.org/10.5709/ce.1897-9254.433>.

25. Obrenovic, B., Du, J., Godinic, D., Tsoy, D., Khan, M. A. S., & Jakhongirov, I. (2020). Sustaining enterprise operations and productivity during the COVID-19 pandemic: "enterprise effectiveness and sustainability model". *Sustainability (Switzerland)*, 12(15). doi: <https://doi.org/10.3390/su12155981>.

26. Kniazieva, O. (2021). Digital Development of economy and society under influence of COVID-19. *Science and Innovation*, 17(1), 42-53. doi: <https://doi.org/10.15407/scine17.01.042>.

27. Leventsov, V., Gluhov, V., & Leventcov, A. (2020). Investment attractiveness of the telecommunications economic sector during the coronavirus pandemic. In: Galinina O., Andreev S., Balandin S., Koucheryavy Y. (eds). Internet of Things, Smart Spaces, and Next Generation Networks and Systems. NEW2AN 2020, ruSMART 2020. *Lecture Notes in Computer Science*, 12526, 585-596. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-030-65729-1_24.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2021 р.

Стаття прийнята 24.05.2021 р.